

The Quranic and Narrational Foundations of the Source of Political Security in Islam¹

Ali Asghar Nasiri¹

1. Assistant Professor, Department of Islamic Studies, Shahrood University of Technology, Shahrood, Iran.
a.nasiri@shahroodut.ac.ir

Abstract

The purpose of the present study is to review Qur'anic and narrational foundations of the source of political security in Islam. In this research, Qur'anic and narrational foundations of the source of political security in Islam were explained by using the theoretical framework derived from the theory of government-centered security, triplet methods of understanding the source of political security, and documentary and inferential method. The results indicated that some propositions in the *Noble Qur'an* and Islamic narrations, on the one hand, imply the necessity of boosting components of the source of political security in Islam (Islamic government by 3 components of Islam, state institutions, territory), and on the other hand, they emphasize on removing any kind of threat against those 3 components above. It means that since bid'at (innovation in religious matters), Irteḍād (apostasy), assimilation to unbelievers, books of ignorance (compared to Islamic ideology) and submission, autocracy, violence and seduction (against public governmental institutions) and submission, enemy's attack against the country, selling weapons to the enemies (of Islamic countries) are considered threatful, it is concluded that from the view of verses and narrations, 3 components of the Islamic government are considered the source of political security.

Keywords: Islam, Quranic Foundations, Narrations, Political Security, Theory of Government-Centered Political Security, Buzan.

1. Received: 2021/02/11 ; Revised: 2021/10/23 ; Accepted: 2022/02/23

© the authors

<http://sm.psas.ir>

Publisher: Political Studies Association of the Seminary

مبانی قرآنی و روایی مرجع امنیت سیاسی در اسلام^۱

علی اصغر نصیری^۱

۱. استادیار، گروه معارف اسلامی، دانشگاه صنعتی شاهرود، شاهرود، ایران. a.nasiri@shahroodut.ac.ir

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی مبانی قرآنی و روایی مرجع امنیت سیاسی در اسلام است. در این پژوهش با کاربریست چارچوب نظری برگرفته از نظریه امنیت دولت محور و نیز کاربریست روش‌های سه‌گانه فهم مرجع امنیتی سیاسی و با بهره‌گیری از روش اسنادی و استنباطی مبانی قرآنی و روایی مرجع امنیت سیاسی در اسلام تبیین گردید. نتایج حاکی از آن بود که گزاره‌هایی از قرآن کریم و روایات اسلامی از یک سو به صورت ایجابی بر لزوم تقویت مؤلفه‌های مرجع امنیت سیاسی (دولت اسلامی با سه مؤلفه اسلام، نهادهای حکومتی، قلمرو سرزمینی) در اسلام دلالت دارند و از سوی دیگر به صورت سلبی بر رفع هرگونه تهدید از آن سه مؤلفه تأکید می‌کنند. با این توضیح که از تهدید تلقی شدن بدعت، ارتداد، تشبیه به کفار، کتب ضلال (نسبت به ایدئولوژی اسلامی) و سلطه‌پذیری، استبداد، بغی و فتنه (نسبت به نهادهای حکومتی مردمی) و سلطه‌پذیری، تجاوز دشمن به سرزمین، فروش سلاح به دشمنان (نسبت به سرزمین‌های اسلامی) فهمیده می‌شود که از منظر آیات و روایات، سه مؤلفه دولت اسلامی، مرجع امنیت سیاسی محسوب می‌شوند.

واژه‌های کلیدی: اسلام، مبانی قرآنی، روایات، امنیت سیاسی، نظریه امنیت سیاسی دولت محور، بوزان.

۱. نصیری، علی اصغر (۱۴۰۱). مبانی قرآنی و روایی مرجع امنیت سیاسی در اسلام. *سیاست متعالیه*، ۱۰(۳۶): ۷-۲۰.

۱. مقدمه

از جمله نیازهای اصلی و ضروری در زندگی اجتماعی بشر، امنیت در همه ابعاد (سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و...) و سطوح (فردی، اجتماعی، ملی و...) آن می‌باشد. در دین اسلام نیز این نیاز کلیدی مورد توجه ویژه قرار گرفته و احکام و قواعدی در راستای ایجاد، حفظ و استمرار آن تشریح شده که استنباط و به‌کارگیری آن‌ها در زندگی فردی و اجتماعی، امنیتی پایدار و متعالی را به ارمغان خواهد آورد. با وجود داشتن چنین ظرفیتی در دین اسلام، مسئله ناامنی به‌خصوص در عرصه سیاسی، از جمله چالش‌های گریبان‌گیر کشورها و ملت‌های مسلمان می‌باشد. لذا، چنین وضعیتی، ضرورت تحقیقات مبنايي در حوزه امنیت را در منابع اسلامی به‌خصوص قرآن کریم و احادیث اسلامی با هدف استخراج نظریه امنیتی اسلام جهت کاربست آن و تأمین امنیت را افزون می‌کند. يك نظریه و مکتب امنیتی از عناصر و مؤلفه‌های مختلفی تشکیل شده است، اما غالباً هفت عنصر و مؤلفه از اهمیت بیشتری برخوردار هستند. مفهوم، ابعاد، مرجع، سطوح، خودی و غیرخودی، روش‌های تحصیل امنیت، رویکردهای استراتژیک امنیتی، از جمله مهم‌ترین مؤلفه‌های یک نظریه امنیتی می‌باشند (عبدالله‌خانی، ۱۳۸۲: ص ۴۰-۴۱).

در این میان، مرجع امنیت مؤلفه‌ای محوری در مطالعات امنیتی می‌باشد که در پاسخ به پرسش «امنیت برای چه کسی و یا برای چه چیزی» مطرح می‌گردد. علی‌رغم تحقیقاتی که درباره مؤلفه مرجع امنیت در منابع و اندیشه اسلامی در سطح خرد فردمحور و کلان دولت‌محور انجام شده است، اما تاکنون پژوهشی که مبانی قرآنی و روایی مرجع امنیت سیاسی در اسلام را در سطح کلان بررسی کرده باشد، صورت نگرفته است، زیرا توجه به ادبیات تولید شده در موضوع مرجع امنیت سیاسی در اسلام نشان می‌دهد که در ادبیات مذکور یا با رویکردی فردمحور مؤلفه مرجع امنیت بررسی شده است که به‌دلیل کاربست رویکرد خرد فردمحور، تخصصاً از موضوع پژوهش حاضر خارج است؛ دسته دوم ادبیات تولید شده نیز علی‌رغم اینکه با اتخاذ رویکردی دولت‌محور، مرجع امنیت در اسلام را بررسی کرده‌اند، اما آن را صرفاً در اندیشه علما و فقهای اسلامی کاویده‌اند. با توجه به پیشینه مذکور، بررسی مبانی قرآنی و روایی مرجع امنیت سیاسی بر اساس رویکرد دولت‌محور در اسلام، به‌نوبه خود، موضوعی نو و بکر بشمار می‌رود. لذا، پژوهش حاضر درصدد است با کاربست روش استنباطی- استنادی و نظریه دولت‌محور به‌مثابه چارچوب نظری، مبانی قرآنی و روایی مرجع امنیت سیاسی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های امنیت سیاسی را در اسلام بررسی نماید. به همین منظور در ابتدا در بخش مفهوم‌شناسی، مفاهیمی

همچون امنیت، امنیت سیاسی و مرجع امنیت تبیین می‌شود. سپس در بخش روش‌شناسی و چارچوب نظری، نظریه دولت‌محور باری بوزان^۱ به‌مثابه چارچوب نظری و روش‌های فهم مرجع امنیت بیان می‌گردد. در بخش سوم نیز با استفاده از روش و چارچوب نظری مذکور، گزاره‌های قرآنی و روایی دال بر مرجع امنیت سیاسی بررسی خواهد شد.

۲. مفهوم‌شناسی

۲-۱. امنیت

واژه «امنیت» مترادف با واژه «الأمّن» در زبان عربی (فراهیدی، ۱۴۱۴ق: ج ۱، ص ۱۰۸) و واژه Security در زبان انگلیسی (حییم، ۱۳۷۸: ج ۲، ص ۱۷۲۹) است. این واژه در زبان فارسی به معنای بی‌بیمی، در امان بودن، ایمن شدن، آرامش و آسودگی (عمید، ۱۳۷۷: ج ۱، ص ۱۳۸؛ معین، ۱۳۶۰: ج ۱، ص ۳۱۲) است. تعاریف مختلف از امنیت را در مجموع می‌توان در سه دسته تعاریف سلبی، ایجابی و سازه‌ای تقسیم کرد. فقدان تهدید و ترس نسبت به ارزش‌ها، فصل مشترک تعاریف سلبی امنیت را تشکیل می‌دهد (Wolfers, 1952: p. 485). وجود احساس رضایت و اطمینان خاطر نزد دولت‌مردان و شهروندان نیز ویژگی مشترک تعاریف ایجابی از امنیت است (ویلیامز، ۱۳۹۰: ص ۴۰-۴۱؛ افتخاری، ۱۳۹۱: ص ۹۱). اما در تعریف سازه‌ای، هر یک از مکاتب امنیتی با توجه به نظام فرهنگی و ارزشی خود می‌توانند تعریفی ارائه کنند. بر این اساس، سازه امنیت عبارت است از: «دستیابی به وضعیتی که «الف» (با انجام دادن یا انجام ندادن اقدام‌هایی) از آسیب، تعرض و تهدید «ب» مصون (و محفوظ) باشد تا به «ج» برسد (یا در وضعیت «ج» باشد)» (لکزایی، ۱۳۹۳: ص ۱۳).

۲-۲. امنیت سیاسی

تعاریف مختلفی از امنیت سیاسی توسط اندیشمندان مطالعات امنیتی ارائه شده که می‌توان به سه دسته تعاریف شهروندمحور، دولت/رژیم‌محور و سازه‌ای تقسیم کرد. حفظ حقوق شهروندی در عرصه سیاسی، ویژگی مشترک تعاریف شهروندمحور می‌باشد (ویلیامز، ۱۳۹۰: ص ۴۰-۴۱؛ جهان‌بزرگی، ۱۳۸۸: ص ۱۰۹).

1. Barry Buzan.

امنیت دولت (ایدئولوژی، نهادها، پایگاه مادی) / رژیم سیاسی (نهادها)، ویژگی بارز دسته دوم تعاریف امنیت سیاسی است (بوزان، ۱۳۸۹: ص ۸۶؛ عبدالله‌خانی، ۱۳۸۳: ج ۱، ص ۱۷۷-۱۷۸). تعریف مختار از امنیت سیاسی در این پژوهش با توجه به نگاه توأمان دنیوی و اخروی دین اسلام به امنیت و نیز مرجعیت دولت / نظام اسلامی در نظام امنیتی اسلام، بر اساس تلقی سازه‌ای ارائه می‌شود. لذا، امنیت سیاسی عبارت است از «دستیابی به وضعیتی که «الف» (دولت / نظام اسلامی) از آسیب، تعرض و تهدید «ب» (داخلی / خارجی) مصون و محفوظ باشد تا به «ج» برسد یا در وضعیت «ج» باشد (پیشرفت / تقرب الی الله تعالی)».

۲-۳. مرجع امنیت

در هر یک از رهیافت‌های نظری و مکاتب امنیتی، در پاسخ به پرسش «امنیت برای چه کسی؟» یا «برای چه چیزی؟»، متناسب با نظام ارزشی پذیرفته شده‌شان، فرد (انسان)، جامعه، دولت (نظام)، رژیم سیاسی (حکومت)، به عنوان مرجع امنیت شناخته می‌شود (پورسعید، ۱۳۹۰: ص ۷۱-۸۳). مرجع امنیت، بازیگران یا چیزی است که مورد هدف تهدید وجودی قرار گرفته و موجودیت آن با تهدید بقاء، مواجه می‌باشد. لذا، برای حفظ موجودیت و بقاء آن، تدابیر اضطراری و خارج از رویه‌های معمول اتخاذ می‌گردد (بوزان و همکاران، ۱۳۸۶: ص ۶۷). به عبارت دیگر، مرجع امنیت به چیزی اطلاق می‌گردد که در صورت تزام آن با امنیت‌های دیگر، بر آن‌ها مقدم خواهد شد (لکزایی، ۱۳۹۳: ص ۱۴؛ لکزایی، ۱۳۹۴: ص ۲۰).

۳. نظریه دولت‌محور به مثابه چارچوب نظری

نظریه دولت‌محور در مطالعات امنیتی، نظریه‌ای است که امنیت، به‌ویژه امنیت سیاسی را در سطح امنیت ملی قرار می‌دهد. بر این اساس، دولت به دلیل وابستگی تحقق و عینیت امنیت دیگر مراجع به آن، از اهمیت بالایی برخوردار است (بوزان، ۱۳۸۹: ص ۸۶). از آنجایی که صرفاً با توجه به واقعیت امنیت دولت، تهدیدات علیه سایر مراجع امنیت معنا می‌یابد (همان: ص ۷۳)، لذا، دولت به عنوان مرجع اصلی امنیت معرفی می‌گردد. در این رویکرد، دولت مفهومی موسع دارد، بنابراین، به رژیم سیاسی تقلیل داده نمی‌شود. ایده دولت یا ایدئولوژی مشروعیت‌ساز، نهادها و سازمان‌های حکومتی، پایگاه مادی و فیزیکی یا مردم و سرزمین، ارکان و نمودهای سه‌گانه ماهیت دولت را در رویکرد دولت‌محور تشکیل می‌دهد (همان:

ص ۸۶؛ ماندل، ۱۳۷۷: ص ۱۰۹). بر مرام‌نامه حکومت که اهداف، ارزش‌ها و اصول حیات سیاسی را در برمی‌گیرد (Passerin de Entre'ves, 1969) و دارای پذیرش مردمی بوده و پیونددهنده حکومت و مردم است، ایدئولوژی اطلاق می‌شود. بر این اساس، نوعی رابطه عمیق میان مردم و دولت شکل می‌گیرد که سبب انسجام، بسیج و مشارکت مردمی می‌گردد که بر آن هویت ملی اطلاق می‌شود (Deutch, 1970: p.85). ایدئولوژی سیاسی با استفاده از قدرت توصیف و تجویز، زمینه رسیدن به اهداف رسمی را ایجاد می‌نماید (بوزان، ۱۳۷۸: ص ۸۷). عینیت و تحقق ایدئولوژی و ایده دولت زمانی است که نهادها و سازمان‌های مورد نیاز برای سیاست و عمل تشکیل شود و به ارائه خدماتی همچون امنیت عمومی، آموزش، بهداشت، دفاع و غیره بپردازد. پایگاه مادی و فیزیکی، رکن و نمود دیگر دولت است. برخورداری دولت از قلمرو سرزمینی و جغرافیایی، لازمه تحقق موجودیت عملی آن می‌باشد. مردم، ثروت و منابع، رکن مادی دولت را تشکیل می‌دهند (بوزان، ۱۳۷۸: ص ۱۱۲). جنگ و حمله نظامی مهم‌ترین تهدید امنیتی حوزه فیزیکی و مادی دولت می‌باشد (داوری اردکانی و شاکری، ۱۳۸۸: ص ۷۳-۷۴).

۴. روش‌های فهم مرجع امنیت

بررسی ادبیات تولید شده در موضوع مرجع امنیت نشان می‌دهد که فهم مرجع امنیت در مکاتب امنیتی با تمرکز بر معیارهایی همچون مؤلفه تهدید، عوامل تأمین امنیت و اهداف و سیاست‌های امنیت ملی قابل شناسایی است (کریمی مله و بابایی، ۱۳۹۲: ص ۵۰؛ بوزان و همکاران، ۱۳۸۶: ص ۲۱۶).

الف- عنصر تهدید: توجه به عنصر تهدید در فهم مرجع امنیت در یک مکتب امنیتی به این معنا است که آن مکتب چه عواملی را سبب تهدید می‌داند. به عبارت دیگر، وقوع یا شدت گرفتن چه اتفاقاتی را موجب تهدید بقاء یا استمرار واحد مد نظر تلقی می‌کند.

ب- عوامل تأمین امنیت: توجه به عوامل تأمین امنیت در فهم مرجع امنیت در یک مکتب امنیتی به این معنا است که آن مکتب وجود و تقویت چه عناصری را به منزله امنیت آن و مستلزم پایداری و استمرار واحد مد نظر معرفی می‌کند.

ج- اهداف و سیاست‌های امنیت ملی: بیان اهداف امنیت ملی و سیاست‌گذاری‌های ناظر به آن می‌تواند در درک بهتر مرجع امنیت مؤثر واقع شود. به عنوان مثال، در معرفی حفظ تمامیت ارضی، ارتقای کیفیت زیست مردم، تحقق صلح و ثبات جهانی به عنوان اهداف دولت، مردم، جهان مرجع امنیت می‌باشند.

۵. مرجع امنیت سیاسی در آیات و روایات

۵-۱. فهم مرجع امنیت سیاسی بر اساس عنصر تهدید از منظر قرآن و روایات

بررسی تهدیدات ذیل نشان می‌دهد که از منظر آیات و روایات اسلامی، دولت اسلامی با سه مؤلفه ایدئولوژی اسلامی (نمود نرم دولت اسلامی به مثابه مرجع امنیت)، نهادهای حکومتی مردمی (نمود نیمه‌سخت دولت اسلامی به مثابه مرجع امنیت سیاسی) و سرزمین‌های اسلامی (نمود سخت دولت اسلامی به مثابه امنیت سیاسی) مرجع امنیت محسوب می‌شود.

۵-۱-۱. تهدید ایدئولوژی اسلامی

الف- تهدید بدعت: در آیات و روایات بسیاری به بدعت، پیامدهای آن و حکم بدعت‌گذار اشاره شده است. در واقع با بدعت، اصل دین اسلام تهدید می‌شود، لذا، حکم به حرمت و مقابله با آن داده شده است. در برخی از آیات قرآن کریم (بقره، ۷۹) خداوند متعال با استفاده از واژه «ویل» و تکرار آن، بدعت‌گذاران را به شدت به عذاب آخرت انداز می‌دهد. برخی دیگر از آیات (حاقه، ۴۴-۴۶) نیز بر این مهم اشاره دارد که حتی رسول الهی (ص) نیز حق بدعت‌گذاری ندارد، لذا در صورتی که سخنانی را از پیش خود بتراشد و به خداوند نسبت دهد، انتقام سختی از او گرفته خواهد شد (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ج ۱۹، ص ۶۷۵)، زیرا بدعت تهدیدی است که دین اسلام و جامعه اسلامی را با خطر مواجه می‌کند (قرآنی، ۱۳۸۷: ج ۱، ص ۱۴۶). در روایات نیز بدعت از مصادیق مخالفت با سنت رسول‌الله (ص) معرفی شده است (مجلسی، ۱۴۰۳: ج ۷۵، ص ۴۹) تهدید بدعت به قدری است که خداوند متعال توبه بدعت‌گذار را نمی‌پذیرد (برقی، ۱۳۷۱: ج ۱، ص ۲۰۷) و علمایی را که با بدعت مقابله نمی‌کنند، لعن می‌کند (همان: ص ۲۳۱). در مجموع حکم به ممنوعیت و حرمت بدعت یکی دیگر از شیوه‌های امنیتی سلبی پیشگیرانه‌ای بشمار می‌آید که از انحراف دین و ایمان اسلامی مسلمانان جلوگیری می‌نماید.

ب- تهدید ارتداد: تحریم ارتداد و تعیین مجازات برای آن، یکی از اقدامات سلبی حفظ امنیت و تهدیدزدایی از دین اسلام به عنوان ایدئولوژی دولت اسلامی از منظر آیات و روایات محسوب می‌شود. ارتداد تهدیدی است که اصل دین (ایدئولوژی اسلامی) را نشانه می‌رود. به این صورت که شخص مرتد با ترویج عقیده خلاف اسلام به دشمنی با دین به عنوان مبنای مشروعیت نظام اسلامی برمی‌خیزد و در نتیجه با تضعیف فرهنگ اسلامی و اعتقادات مسلمانان، نهادهای حکومتی را با تهدید جدی مواجه می‌کند

(مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ج ۲، ص ۶۱۴-۶۱۵). در آیاتی از قرآن کریم (آل عمران، ۸۶-۸۸، ۹۰)، شخص مرتد مشمول لعن و عذاب الهی معرفی می‌شود که این امر از اهمیت ویژه امنیت اسلام و وجوب تهدیدزدایی از آن در مواجهه با ارتداد حکایت دارد.

ج- تهدید تشبّه به کفار: تضعیف دین در جامعه اسلامی یکی از مهم‌ترین پیامدهای اجتماعی تشبّه به کفار می‌باشد. به همین دلیل، در احادیث اسلامی از آن نهی شده است (مجلسی، ۱۴۰۶ق: ج ۲، ص ۱۳۷). حتی افرادی که تشبّه به کفار و دشمنان دارند، دشمن خدا تلقی شده‌اند. تشبّه به کفار از آنجا که با تاثیری که در سبک زندگی مسلمانان می‌گذارد، سبب تضعیف ارزش‌های اسلامی در جامعه می‌شود. لذا، حکم به حرمت و ممنوعیت تشبّه به کفار، در واقع مصداق دیگری از شیوه پیشگیرانه و روش سلبی تحصیل امنیت ایدئولوژی اسلامی محسوب می‌شود که سبب کاهش تهدیدات علیه ارزش‌های اسلامی خواهد شد.

د- تهدید کتب ضلال: یکی دیگر از اقدامات سلبی حفظ امنیت ایدئولوژی اسلامی و تهدیدزدایی از آن، مبارزه با کتب ضلال از طریق ممنوعیت و حرمت آن در نظام امنیتی اسلام می‌باشد. وجود مطالب خلاف واقع و شبهات در کتب ضلال باعث تضعیف ایمان و در برخی مواقع، باعث از بین رفتن آن نیز می‌شود، به همین دلیل، در اسلام، مطالعه این کتاب‌ها نهی شده است. مطالعه کتاب ضلال از مواردی است که باعث تقرّب لغیرالله و نیز وهن حق می‌شود. لذا، مبادله آن تحریم شده است (شیخ حرّ عاملی، ۱۴۰۹ق: ج ۱۷، ص ۸۴-۸۵). یکی از مصادیق «قَوْلُ الزُّورِ» در آیه ۳۰ سوره حج که بر اجتناب از آن تأکید شده است، کتب ضلال می‌باشد. همچنین یکی از مصادیق عبارت «لَهُوَ الْحَدِيثُ» در آیه ۶ سوره لقمان کتب ضلال معرفی شده است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ج ۱۷، ص ۱۵-۱۶) که در این آیه برای خریداران آن، عذاب خوارکننده وعده داده شده است.

۲-۱-۵. تهدید نهادهای حکومتی

الف- تهدید استبداد: از جمله عوامل تهدیدکننده امنیت سیاسی، رفتار استبدادی یک حکومت می‌باشد. استبدادورزی از سوی حکومت، با نابود کردن مشروعیت، سبب محرومیت از پشتوانه مردمی شده و این امر نیز آسیب‌پذیری حکومت را در مواجهه با تهدیدات داخلی و خارجی بیشتر می‌کند. به دلیل تهدیدات امنیتی مذکور، در آیات و روایات از استبدادورزی نهی شده و شخص مستبد نکوهش شده است.

در برخی روایات، استبداد مایهٔ هلاکت و نابودی حکومت معرفی شده است (لیثی واسطی، ۱۳۷۶: ص ۵۲۸). در حدیث دیگری نیز آسان شدن شکست یک حکومت بوسیله دشمنان، تهدیدی جدی برای حکومت استبدادی معرفی شده است (تمیمی آمدی، ۱۴۱۰ق: ص ۶۳۰). استفاده از تعبیری همچون لغزش، ذلت، ضرر و خطر در روایات، در واقع اشاره به تهدیداتی است که استبداد برای حکومت ایجاد می‌کند (تمیمی آمدی، ۱۴۱۰ق: ص ۵۸۱، ۶۶۶؛ ۱۳۶۶: ص ۴۸۹، ۴۹۶). در مجموع استبداد از آنجا که تهدیدی وجودی برای نهادهای حکومتی محسوب می‌شود، لذا ممنوعیت آن شیوه‌ای پیشگیرانه بشمار می‌رود که امنیت نهادهای حکومتی را حفظ می‌نماید.

ب- تهدید جریان فتنه: در آیات و روایات زیادی به تهدیدات ناشی از فتنه‌گری اشاره شده است. منظور از فتنه‌گری در اینجا به طور عمده، نوعی جنگ نرم از طریق عملیات فریب، گمراه‌سازی مردم با هدف تضعیف و ضربه زدن به حکومت اسلامی می‌باشد (اعراف، ۲۷). از جمله مهم‌ترین اقدامات نرم جریان فتنه که در قرآن کریم اشاره شده است، عبارتند از: شایعه‌پراکنی (نور، ۱۱)، شبه‌افکنی (آل عمران، ۷)، تفرقه‌افکنی (توبه، ۱۰۷)، کارشکنی (توبه، ۴۷-۴۸). در قرآن کریم آسیب و خطر فتنه‌گری در مقایسه با قتل، شدیدتر و بزرگ‌تر معرفی شده است (بقره، ۱۹۱، ۲۱۷). از آنجا که فتنه، امنیت دنیوی و اخروی جامعه اسلامی را به خطر می‌اندازد، لذا، خداوند متعال با هدف ریشه‌کن کردن فتنه، فرمان مبارزه همه‌جانبه با فتنه‌گران را صادر نموده است (بقره، ۱۹۳؛ احزاب، ۶۰).

ج- تهدید سلطه: از جمله تهدیداتی که حقوق و امنیت سیاسی در جامعه اسلامی و استقلال نهادهای حکومتی را دچار خطر می‌کند، سلطه کفار بر جامعه اسلامی است. لذا، در راستای تأمین امنیت و دفع تهدید سلطه، خداوند متعال در آیه ۱۴۱ سوره نساء هرگونه سلطه کفار بر مسلمانان اعم از سلطه سیاسی و غیر سیاسی را نفی کرده است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ج ۴، ص ۱۷۵). از مضمون برخی دیگر از آیات (آل عمران، ۱۳۹؛ نساء، ۹۱) و نیز روایات (پاینده، ۱۳۸۲: ص ۲۵) ممنوعیت سلطه فهمیده می‌شود. در مجموع، ممنوعیت سلطه‌پذیری در واقع، شیوهٔ امنیتی سلبی پیشگیرانه‌ای محسوب می‌شود که با دفع تهدید سلطه، از استقلال نهادهای حکومتی حفاظت می‌کند.

د- تهدید براندازی و بغی: یکی از اقدامات براندازانه‌ای که بقاء نهادهای حکومتی را تهدید می‌کند و امنیت سیاسی را به خطر می‌اندازد، بغی است. به همین دلیل در قرآن کریم (حجرات، ۹) و احادیث (نهج البلاغه، ۱۴۱۴ق: ص ۱۴۱؛ طوسی، ۱۴۰۷ق: ج ۶، ص ۱۴۵)، جهاد و مقابله با باغیان و براندازان

واجب شده و مجازات شدیدی برای آنان وضع شده است. بنابراین، ممنوعیت بغی نیز اقدامی پیشگیرانه در جهت حفاظت از نهادهای حکومتی و دفع تهدیدی وجودی آن می‌باشد.

۳-۱-۵. تهدید دارالاسلام

الف- تهدید سلطه‌پذیری: هرکاری که باعث تسلط کفار بر مسلمانان شود و این امر مخاطره و تهدید کیان جامعه اسلامی را به دنبال داشته باشد، در اسلام ممنوع شمرده شده است (نساء، ۱۴۱؛ پاینده، ۱۳۸۲: ص ۲۵). بر این اساس، تجزیه، اشغال و تصرف سرزمین‌های اسلامی از سوی کفار، مصداق سلطه‌ای محسوب می‌شود که در قرآن و احادیث نفی گردیده است.

ب- تهدید فروش سلاح به دشمنان: یکی دیگر از اقداماتی که زمینه‌ساز سلطه کفار بر مسلمانان و از جمله تصرف سرزمینی می‌شود، فروش سلاح به کفار، به‌ویژه در زمان جنگ و فتنه است. در روایات بسیاری فروش سلاح به دشمنان مسلمانان در زمان جنگ به دلیل اینکه باعث تقویت دشمنان در جنگ می‌شود، ممنوع بوده و حتی در برخی روایات فروشنده نیز مشرک معرفی شده است (کلینی، ۱۴۲۹ق: ج ۹، ص ۶۴۰-۶۴۲).

ج- تهدید اشغال سرزمین و وجوب جهاد دفاعی: تجاوز دشمن به سرزمین اسلامی یکی دیگر از تهدیداتی است که امنیت دارالاسلام را دچار مخاطره می‌کند که آموزه جهاد از جمله مهم‌ترین راهکار مقابله با آن می‌باشد. جهاد دفاعی یکی از اقسام جهاد از منظر آیات و روایات بوده که اهمیت راهبردی در حفاظت از کیان اسلامی و دفع مهاجمان دارد (توبه، ۴۱). استفاده از تعبیری همچون زره محکم خدا، دری از درهای بهشت و سپر مطمئن خداوند در روایات، حاکی از آثار امنیتی جهاد در دنیا و آخرت می‌باشد. همچنین استفاده از تعبیری همچون بلا، دلت، خواری در برخی دیگر از روایات نشان‌دهنده پیامدها و تهدیدات بی‌توجهی به جهاد است (کلینی، ۱۴۰۷ق: ج ۵، ص ۴). بنابراین، جهاد دفاعی یکی از شیوه‌های امنیتی نظام امنیتی اسلام در جهت حفظ امنیت سیاسی، به‌ویژه در عرصه حفاظت از سرزمین‌های اسلامی و رفع تهدید از آن می‌باشد.

۲-۵. فهم مرجع امنیت سیاسی بر اساس عوامل تأمین امنیت از منظر قرآن و روایات

بررسی عوامل تأمین امنیت نیز نشان می‌دهد که از منظر آیات و روایات اسلامی، دولت اسلامی با سه مؤلفه ایدئولوژی اسلامی (نمود نرم دولت اسلامی به‌مثابه مرجع امنیت)، نهادهای حکومتی مردمی (نمود

نیمه‌سخت دولت اسلامی به‌مثابه مرجع امنیت سیاسی) و سرزمین‌های اسلامی (نمود سخت دولت اسلامی به‌مثابه امنیت سیاسی) مرجع امنیت محسوب می‌شود.

۵-۲-۱. تأمین ایدئولوژی

الف- نهاد امامت و ولایت: یکی از مهم‌ترین شیوه‌های ایجابی حفظ امنیت ایدئولوژی اسلامی از منظر قرآن کریم و روایات، ایجاد نهاد ولایت به صورت نصب امام معصوم و فقیه عادل در جامعه می‌باشد. روایات زیادی به جایگاه امامت و ولایت در حفاظت از دین اسلام اشاره می‌کنند. در روایتی، حفظ حجت‌ها و نشانه‌های الهی که دین اسلام و ارزش‌های اسلامی از مهم‌ترین مصادیق آن‌ها می‌باشد، علت لزوم وجود امام در روی زمین معرفی شده است (ابن بابویه، ۱۳۹۵ق: ج ۱، ص ۲۹۳). همچنین در روایت دیگری نیز با معرفی امام به عنوان محور دین اسلام، در واقع به جایگاه نهاد ولایت در حفظ دین اسلام اشاره دارد (مجلسی، ۱۴۰۳ق: ج ۲۳، ص ۲۹۸). بر این اساس، از جمله وظایف خطیر امام معصوم و نایبان خاص و عام ایشان، حفاظت از دین اسلام و مقابله با هرگونه تهدیدی است که اصل دین را دچار مخاطره می‌کند (همان: ج ۲۸، ص ۳۵۳). به عبارت دیگر، اقدامات نهاد ولایت اعم از تشکیل حکومت، قیام، صلح و سکوت، با هدف حفظ امنیت دین اسلام و احیای سنت پیامبر اعظم (ص) می‌باشد. لذا، امام حسن مجتبی (ع) حفظ دین اسلام را از جمله دلایل صلح خود بیان می‌نماید (ابن اثیر، ۱۴۰۹ق: ج ۲، ص ۱۴؛ واردی، ۱۳۸۵). انجام این وظیفه خطیر به گونه‌ای است که حتی امام معصوم جان خود را نیز فدا می‌کند. واقعه کربلا از جمله مصادیق جانفشانی نهاد ولایت برای حفظ امنیت و دفع تهدید از دین اسلام می‌باشد (ابن طاووس، ۱۳۸۰: ص ۸۷). در عصر غیبت امام معصوم (ع)، فقهای عادل متقی به عنوان ولی مسلمین، از دین اسلام حفاظت می‌نمایند (کلینی، ۱۴۰۷ق: ج ۱، ص ۳۸). امام خمینی ذیل این روایت به نقش محافظتی فقها از دین اسلام اشاره می‌کند. «اینکه فرموده‌اند «فقها حصون اسلام هستند»، یعنی مکلف‌اند که اسلام را حفظ کنند و زمینه‌ای را فراهم آورند که بتوانند حافظ اسلام باشند. این از اهم واجبات است» (امام خمینی، ۱۳۷۸: ص ۶۷-۶۸).

ب- دعوت: یکی دیگر از شیوه‌های ایجابی حفظ امنیت در نظام امنیتی اسلام از منظر قرآن کریم و روایات، دعوت می‌باشد که حفظ امنیت ایدئولوژی اسلامی از جمله اهداف امنیتی آن است (نحل، ۱۲۵: شوری، ۱۵؛ کلینی، ۱۴۲۹ق: ج ۹، ص ۴۳۰-۴۳۱). دعوت در واقع به معنای نوعی درخواست پذیرش دین اسلام و تبلیغ و گسترش آن در میان غیرمسلمانان می‌باشد. دعوت از آنجا که سبب گسترش دین اسلام

در میان مردم و افزایش نفوذ اسلام در جهان می‌گردد، لذا، این وضعیت سبب تقویت ایدئولوژی اسلامی و بالا رفتن سطح امنیت و کاهش تهدیدات علیه آن می‌گردد.

ج- امر به معروف: امر به معروف یکی دیگر از شیوه‌های ایجابی حفظ امنیت ایدئولوژی اسلامی از منظر آیات و روایات می‌باشد (حرّ عاملی، ۱۴۰۹ق: ج ۱۶، ص ۱۱۹). جایگاه امنیتی فریضه امر به معروف و نهی از منکر به گونه‌ای است که همه اعمال خوب حتی جهاد فی سبیل‌الله در برابر آن به آب دهان در مقابل دریای پهناور تشبیه شده است (نهج البلاغه، ۱۴۱۴ق: ص ۵۴۲). این فریضه در سطوح مختلف فردی (همگانی) و حکومتی تشریح شده است. از برخی آیات قرآن کریم سطح همگانی و فردی آن استنباط می‌گردد (آل عمران، ۱۱۰؛ عصر، ۲-۳). از برخی دیگر از آیات قرآن کریم نیز جنبه حکومتی آن فهمیده می‌شود (آل عمران، ۱۰۴). آنچه که از محتوا و کثرت آیات و روایات وارده در موضوع امر به معروف و نهی از منکر به دست می‌آید این است که این فریضه در حقیقت ضمانت‌کننده تحقق سایر فرائض فردی و اجتماعی است.

د- وجوب تعظیم شعائر: تعظیم شعائر اسلامی یکی دیگر از اقدامات ایجابی حفظ امنیت در نظام امنیتی اسلام از منظر قرآن کریم و روایات بشمار می‌آید که حفظ اسلام و ایدئولوژی اسلامی از مهم‌ترین اهداف امنیتی آن است. در آیات و روایات بسیاری به موضوع تعظیم شعائر الهی و برخی از مصادیق آن اشاره شده است (حج، ۳۰، ۳۲؛ مانده، ۲؛ کلینی، ۱۴۲۹ق: ج ۹، ص ۱۰۵). شعائر به معنی علامت‌ها و نشانه‌ها است، شعائرالله به معنی نشانه‌های خداوند می‌باشد که سرفصل‌های آئین الهی و برنامه‌های کلی و آنچه در نخستین برخورد با این آئین چشمگیر است که انسان را به یاد خدا می‌اندازد را شامل می‌شود (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ج ۱۴، ص ۹۷). از آنجا که مبارزه با شعائر ادیان الهی یکی از روش‌های دشمنان در مبارزه با ادیان الهی می‌باشد و حفظ دین در گرو حفظ شعائر آن است (شریعتی، ۱۳۹۳: ص ۲۸۷)، لذا، وجوب تعظیم شعائر الهی و تحریم عدم تعظیم آن سبب می‌شود که مسلمانان نسبت به آن شعائر حساس باشند و در حفاظت از آن‌ها تلاش نمایند و در نتیجه، این امر نیز ضریب امنیت اسلام به عنوان ایدئولوژی دولت اسلامی را افزایش می‌دهد و تهدیدات وجودی آن را رفع و دفع می‌نماید.

۲-۲-۵. تأمین نهادهای حکومتی

الف- عدالت‌محوری: از جمله مهم‌ترین موضوعات امنیتی مرتبط با حاکم و حکومت در قرآن کریم، عدالت می‌باشد (نساء، ۵۸). در روایات بسیاری به نقش امنیتی عدالت از جهات گوناگون اشاره شده است. در برخی روایات، عدالت، به سپر محافظ جامعه تشبیه شده است (ابن‌ابی‌جمهور، ۱۴۰۵ق: ج ۱،

ص ۲۹۳). در برخی دیگر از روایات نیز وجود عدالت مایه قوام و پایداری زندگی بشر و عدم آن، سبب هلاکت انسان‌ها معرفی می‌شود (تمیمی آمدی، ۱۳۶۶: ص ۳۳۹، ۳۴۶). در برخی دیگر از روایات، اقامه عدالت به عنوان عامل ثبات دولت‌ها معرفی شده است (همان: ص ۳۴۰). بنابراین، عدالت و برپایی آن در نظام سیاسی، نقش بسزایی در تولید امنیت سیاسی، به ویژه بقای حکومت دارد و عدم آن نیز نظام سیاسی را با تهدید وجودی مواجه می‌کند (مفید، ۱۴۱۳ق: ص ۳۱۰؛ لیثی واسطی، ۱۳۷۶: ص ۴۳). لذا، عدالت‌محوری حکومت یکی از مصادیق اقدامات ایجابی تحصیل امنیت نهادهای حکومتی در نظریه امنیتی اسلام از منظر قرآن کریم و روایات است.

ب- حق مشارکت سیاسی: مشورت در امور از جمله ویژگی‌های مؤمنان معرفی شده است (شوری، ۳۸). خداوند متعال نیز به پیامبر اعظم (ص) دستور می‌دهند تا در امور حکومت با مسلمانان مشورت نماید (آل عمران، ۱۵۹). این آیات نشان می‌دهند که اصل شورا و مشارکت مردم در امور حکومتی جایگاه بسیار مهم و مبنایی در نظام سیاسی اسلام دارد (شریعتی، ۱۳۹۳: ص ۱۷۱)، که این امر نیز حاکی از نقش کلیدی شورا در تولید و حفظ امنیت نظام سیاسی است، زیرا مشارکت مردم در حقیقت، پشتوانه‌ای مادی و معنوی برای حکومت بشمار می‌آید که ضمن تقویت نظام سیاسی، تحقق اهداف حکومت را نیز تسهیل می‌نماید (پاینده، ۱۳۸۲: ص ۱۹۸). بنابراین، از یک‌سو، با استفاده از تعبیری همچون تنها تکیه‌گاه (نهج البلاغه، ۱۴۱۴ق: ص ۴۷۸) و عین هدایت (همان: ص ۵۰۶)، به فواید امنیتی مشارکت سیاسی اشاره شده و از سوی دیگر نسبت به مخاطرات و تهدیدات ناشی از ترک مشورت و مشارکت سیاسی هشدار داده می‌شود (همان: ص ۵۰۰، ۵۰۶).

ج- ضرورت افزایش قدرت: از جمله راهکارهایی که با ایجاد نوعی بازدارندگی، سبب کاهش تهدیدات و افزایش امنیت جامعه و نظام سیاسی می‌گردد، افزایش توانمندی و قدرت نظام سیاسی در عرصه‌های مختلف سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، علمی، نظامی و... است. قرآن کریم در آیه ۶۰ سوره انفال به این مهم اشاره می‌کند (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ج ۷، ص ۲۲۲) که از عموم این آیه تقویت و افزایش توانمندی نظام سیاسی در راستای کاهش تهدیدات و افزایش سطح امنیت سیاسی فهمیده می‌شود. در این راستا، مقام معظم رهبری نیز قوی شدن کشور را در ابعاد مختلف از جمله خطوط اصلی نسخه بعثت معرفی می‌کنند (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۹/۱/۳). در مجموع می‌توان گفت افزایش توانمندی نهادهای حکومتی، از جمله اقدامات ایجابی تحصیل امنیت نهادهای حکومتی در نظریه امنیتی اسلام از منظر آیات و روایات بشمار می‌آید.

د- حق نظارت عمومی: در آیات و روایات بسیاری با تعابیر مختلفی به نظارت بر حکومت به عنوان یک مسئولیت اجتماعی اشاره شده است. در برخی احادیث، نصیحت و خیرخواهی نسبت به حاکم اسلامی به عنوان یکی از ویژگی‌های هر مسلمان معرفی شده است (ابن بابویه، ۱۳۶۲: ج ۱، ص ۱۴۹-۱۵۰). در برخی دیگر از احادیث نیز نظارت بر حکومت، یکی از حقوق حاکم معرفی شده که مردم باید انجام دهند (نهج البلاغه، ۱۴۱۴ق: ص ۷۹). آیات و روایات امر به معروف و نهی از منکر نیز بر این وظیفه اجتماعی مردم در قبال حکومت دلالت دارند (آل عمران، ۱۱۰)، زیرا عدم ادای این حق و وظیفه، امنیت سیاسی جامعه را دچار مخاطره و تهدید می‌نماید و پیامدهای امنیتی ناگواری را برای جامعه اسلامی و نظام سیاسی در پی خواهد داشت (کلینی، ۱۴۰۷ق: ج ۷، ص ۵۲). بنابراین، تاکید دین اسلام بر لزوم نظارت عمومی بر حکومت در سطوح مختلف اعم از انتخاب حاکم و کارگزاران و نیز حین انجام وظایف آنان، نقش مؤثری در به حداقل رساندن اشتباهات، به‌ویژه در تصمیم‌گیری‌ها و اجرای مقررات دارد و این امر نیز در استمرار امنیت حکومت اسلامی نقش بسزایی دارد.

۵-۲-۳. تأمین دارالاسلام

الف- ضرورت تقویت نیروهای نظامی: یکی دیگر از اقدامات ایجابی تحصیل امنیت سرزمین‌های اسلامی، بهره‌گیری از نیروهای نظامی قدرتمند جهت دفع هرگونه تهدید از کشورهای اسلامی است که در نظام امنیتی اسلام به اهمیت و جایگاه آن اشاره شده است. تعابیری همچون «دژ»، «سبب امنیت»، «مایه عزت» در روایات (نوری، ۱۴۰۸ق: ج ۱۳، ص ۱۶۲-۱۶۳)، حاکی از جایگاه راهبردی نیروهای مسلح می‌باشد. لذا، توجه ویژه و تقویت نیروهای مسلح، آنان را در انجام این مهم یعنی حفاظت از تمامیت ارضی یاری می‌رساند. در این راستا، در آیه ۶۰ سوره انفال بر لزوم افزایش قدرت نیروهای مسلح سفارش شده است.

ب- تألیف قلوب: یکی دیگر از اقدامات ایجابی تحصیل امنیت در نظام امنیتی اسلام از منظر قرآن کریم و روایات، تألیف قلوب می‌باشد که حفظ امنیت سرزمین‌های اسلامی از جمله مهم‌ترین اهداف امنیتی آن است (توبه، ۶۰). در روایات نیز به برخی از مصادیق تألیف قلوب و حکمت آن اشاره شده است (کلینی، ۱۴۲۹ق: ج ۴، ص ۱۹۱-۱۹۲). در مجموع، «الْمَوْلَفَةُ قُلُوبُهُمْ» کسانی هستند که انگیزه معنوی نیرومندی برای پیشبرد اهداف نظام اسلامی ندارند، لذا، با تشویق و کمک مالی، تألیف قلوب، و جلب محبت آنان در راستای اهداف مذکور محقق می‌شود (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ج ۸، ص ۵). تألیف قلوب

درباره مسلمانان داخل کشور به خصوص مرزنشینان (اعم از مسلمانان ضعیف‌العقیده یا غیرمسلمانان) باعث برانگیخته شدن حس ملی و اسلامی آنان در راستای حمایت از کشور و نظام اسلامی می‌شود (شریعتی، ۱۳۹۳: ص ۳۱۵). بنابراین، تألیف قلوب یکی از شیوه‌های امنیتی نظام امنیتی اسلام در جهت حفظ امنیت سیاسی، به‌ویژه در عرصه حفاظت از سرزمین‌های اسلامی و دفع تهدید از آن می‌باشد.

ج- ضرورت رابطه (مرزبانی): یکی از مهم‌ترین اقدامات در حفاظت از کیان اسلامی و دفع تهدید از سرزمین‌های اسلامی، رابطه و مرزبانی می‌باشد. اهمیت جایگاه حفاظت از مرزهای اسلامی را می‌توان در دعای امام سجاد(ع) برای مزداران، مشاهده کرد (کبیر مدنی، ۱۴۰۹ق: ج ۴، ص ۱۷۵). این جایگاه خطیر مرزبانی به اندازه‌ای مهم است که از منظر برخی روایات، محو گناهان و ثبت ثواب به عنوان پاداش برای شخصی که اسبی را برای استفاده در مرزبانی اختصاص دهد، وعده داده شده است (ابن بابویه، ۱۴۱۳ق: ج ۲، ص ۲۸۴). توجه ائمه اطهار(ع) به مرزبانی حتی در شرایط حاکمیت حکومت‌های جور (کلینی، ۱۴۰۷ق: ج ۵، ص ۲۳)، نشان‌دهنده جایگاه راهبردی مرزبانی در تولید امنیت و دفع تهدید از کیان اسلامی است.

۳-۵. فهم مرجع امنیت سیاسی بر اساس اهداف و سیاست‌های کلان

بررسی آیات و روایاتی که بر اهداف و سیاست‌های کلان دین اسلام دلالت دارد، حاکی از آن است دین اسلام و نهادهای حکومتی مردمی به عنوان مؤلفه‌های دولت اسلامی جایگاهی محوری و مرجع در نظام امنیتی اسلام دارند.

الف- گسترش جهانی اسلام: در آیات و روایات بسیاری به گسترش جهانی اسلام اشاره شده است (فتح، ۲۸). در این آیات آمده که سرانجام دین اسلام بر همه ادیان پیروز خواهد شد. این امر نشان می‌دهد که اسلام به عنوان ایدئولوژی دولت اسلامی از اهمیت محوری و مرجعیت برخوردار است.

ب- اکمال دین و ناامیدی کفار در نابودی اسلام: در آیه سوم سوره مائده مانند خداوند از مایوس شدن کفار، کامل شدن دین، اتمام نعمت و آئین اسلام به عنوان آئین نهایی مردم جهان خبر می‌دهد (مائده، ۳). در این آیه به صراحت آمده که دین اسلام از تهدید نابودی کفار نجات یافته و آئین نهایی مردم جهان خواهد بود. بر اساس روایات، دین اسلام با نعمت ولایت از گزند تهدیدات وجودی نجات یافته است. از این آیه نیز اهمیت و محوریت دین اسلام و همچنین اهمیت و محوریت ولایت به عنوان مؤلفه‌های مرجع امنیت فهمیده می‌شود.

ج- **وعده خلافت مؤمنان صالح و استقرار دین اسلام:** در برخی آیات به مؤمنان صالح وعده خلافت و حکومت داده شده است (نور، ۵۵). در این آیه از استقرار دولت اسلامی سخن به میان آمده است. حکومت مردمان مؤمن و صالح، مؤلفه سازمانی دولت اسلامی را تشکیل می‌دهد و استقرار دین اسلام نیز مؤلفه ایدئولوژی و ایده دولت اسلامی را بیان می‌کند. از آیه ۱۰۵ سوره انبیاء نیز محوریت اسلام و حکومت مردمی مؤمنان صالح به عنوان مرجع امنیت سیاسی فهمیده می‌شود. در این آیه نیز خداوند متعال خیر از حکومت صالحان داده است. این آیه هم بر جهانی شدن دین اسلام و هم بر حکومت مردمی صالحان به عنوان مؤلفه‌های دولت اسلامی دلالت می‌کند.

د- **پذیرش انحصاری اسلام:** از مفهوم برخی از آیات قرآن کریم فهمیده می‌شود که تنها دین مورد پذیرش خداوند، دین اسلام بوده و عدم پذیرش آن خسران و ناامنی اخروی را در پی دارد (آل عمران، ۱۹، ۸۵). با وجود اینکه این آیات بر مفهوم عام اسلام به عنوان يك اصل کلی که همان تسلیم در مقابل حق است، دلالت دارند، اما از این مفهوم عام به ویژه در آیه «وَمَنْ يَتَّبِعْ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا...» به مفهوم خاص آن یعنی آیین اسلام منتقل می‌گردد که نمونه کامل و اکمل تسلیم بوده و بیان می‌شود که: امروز جز آیین اسلام، از هیچ کس پذیرفته نیست (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ج ۲، ص ۶۴۶). از این آیات نوعی انحصار فهمیده می‌شود که بر اهمیت این دین و لزوم حفظ آن از هرگونه تهدیدی دلالت دارد.

۶. نتیجه‌گیری

در این پژوهش با کاربردی‌ترین چارچوب نظری برگرفته از نظریه امنیت دولت محور و نیز کاربردی‌ترین روش‌های سه‌گانه فهم مرجع امنیتی سیاسی و با بهره‌گیری از روش اسنادی و استنباطی مبانی قرآنی و روایی مرجع امنیت سیاسی در اسلام تبیین گردید. نتایج حاکی از آن بود که گزاره‌هایی از قرآن کریم و روایات اسلامی از یک‌سو به صورت ایجابی بر لزوم تقویت مؤلفه‌های مرجع امنیت سیاسی (دولت اسلامی با سه مؤلفه اسلام، نهادهای حکومتی، قلمرو سرزمینی) در اسلام دلالت دارند و از سوی دیگر به صورت سلبی بر رفع هرگونه تهدید از آن سه مؤلفه تأکید می‌کنند. با این توضیح که از تهدید تلقی شدن بدعت، ارتداد، تشبه به کفار، کتب ضلال (نسبت به ایدئولوژی اسلامی) و سلطه‌پذیری، استبداد، بغی و فتنه (نسبت به نهادهای حکومتی مردمی) و تجاوز دشمن به سرزمین، فروش سلاح به دشمنان (نسبت به سرزمین‌های اسلامی) فهمیده می‌شود که از منظر آیات و روایات، سه مؤلفه دولت اسلامی، مرجع امنیت

سیاسی محسوب می‌شوند. همچنین ارائه راهکارهای امر به معروف، نهاد امامت و ولایت، دعوت، وجوب تعظیم شعائر (برای تأمین امنیت ایدئولوژی اسلامی) و حق مشارکت سیاسی، حق نظارت عمومی، وظیفه عدالت‌محوری حکومت، ضرورت افزایش توانمندی و قدرت (برای تأمین امنیت نهادهای حکومتی مردمی) و تقویت نیروهای مسلح، تألیف قلوب، مرزبانی (برای تأمین امنیت دارالاسلام) نشان‌دهنده آن است که از منظر آیات و روایات، سه مؤلفه دولت اسلامی، مرجع امنیت سیاسی محسوب می‌شود. از ترسیم اهداف و سیاست‌های کلان در دین اسلامی همچون گسترش جهانی اسلامی، اکمال دین و ناامیدی کفار در نابودی اسلام، وعده خلافت مؤمنان صالح و استقرار دین اسلامی، پذیرش انحصاری اسلام، فهمیده می‌شود که مؤلفه‌های سه‌گانه دولت اسلامی به عنوان مرجع امنیت سیاسی از منظر آیات و روایات اسلامی بشمار می‌آیند.

منابع

قرآن کریم

- نهج البلاغه. محمد شریف رضی. تحقیق فیض الاسلام. قم: هجرت، ۱۴۱۴ق.
- آل سید غفور، سید سجاد (۱۳۹۹). گزاره‌های قرآنی مرجع امنیت سیاسی افراد. *سیاست متعالیه*، ۸(۲۹): ۳۷-۵۴.
- ابن ابی جمهور، محمد (۱۴۰۵ق). *عوالی اللئالی العزیزیه فی الأحادیث الدینی*. قم: دار سیدالشهداء للنشر.
- ابن اثیر، عزالدین (۱۴۰۹ق). *أسد الغابة فی معرفة الصحابة*. بیروت: دارالفکر، ج ۲.
- ابن بابویه، محمد (۱۳۶۲). *الخصال*. قم: جامعه مدرسین، ج ۱.
- ابن بابویه، محمد (۱۳۹۵ق). *کمال الدین و تمام النعمه*. تهران: اسلامی، ج ۱.
- ابن بابویه، محمد (۱۴۱۳ق). *من لایحضره الفقیه*. قم: دفتر انتشارات اسلامی، ج ۲.
- ابن طاووس، علی (۱۳۸۰). *لهوف*. ترجمه حسن میرابوطالبی. قم: دلیل ما.
- افتخاری، اصغر (۱۳۹۱). *امنیت*. تهران: دانشگاه امام صادق (ع).
- برقی، احمد (۱۳۷۱ق). *محاسن*. قم: دارالکتب الإسلامیه، ج ۱.
- بوزان، باری (۱۳۸۹). *مردم، دولت‌ها و هراس*. تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- بوزان، باری؛ ویور، الی؛ دووید، پاپ (۱۳۸۶). *چارچوبی تازه برای تحلیل امنیت*. ترجمه علیرضا طیب. تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- بوزان، باری (۱۳۷۸). *مردم، دولت‌ها و هراس*. تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- پاینده، ابوالقاسم (۱۳۸۲). *نهج الفصاحه*. تهران: دنیای دانش.
- پورسعید، فرزاد (۱۳۹۰). *مرجع امنیت در کنش گفتاری امام خمینی*. در: مجموعه مقالات امام خمینی و بنیان‌های نظری امنیت در جمهوری اسلامی ایران. تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- تمیمی آمدی، عبدالواحد (۱۴۱۰ق). *غرر الحکم و درر الکلم*. قم: دارالکتب الاسلامی.
- تمیمی آمدی، عبدالواحد (۱۳۶۶). *تصنیف غرر الحکم و درر الکلم*. قم: دفتر تبلیغات اسلامی.
- جهان‌بزرگی، احمد (۱۳۸۸). *امنیت در نظام سیاسی اسلام (اصول و مؤلفه‌ها)*. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- حرّعاملی، محمد (۱۴۰۹ق). *وسائل الشیعه*. قم: مؤسسه آل‌البیت (ع)، ج ۱۷-۱۶.
- حییم، سلیمان (۱۳۷۸). *فرهنگ معاصر انگلیسی-فارسی*. تهران: فرهنگ معاصر، ج ۲.
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۹/۱/۳). *سخنرانی نروزی خطاب به ملت ایران*. قابل دسترس در: <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=45227>
- خمینی، سید روح‌الله (۱۳۷۸). *ولایت فقیه*. تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- داوری اردکانی، رضا؛ شاکری، سیدرضا (۱۳۸۸). *امنیت سیاسی در اندیشه امام خمینی*. *دانش سیاسی*، ۵(۱): ۶۹-۸۶.

- رحمت‌اللهی، حسین و همکاران (۱۳۹۴). امنیت سیاسی افراد و مرجع آن در فقه امامیه. *حقوق اسلامی*، ۱۲(۴۴): ص ۱۱۳-۱۵۲.
- شریعتی، روح‌الله (۱۳۹۳). *قواعد فقه سیاسی*. قم: پژوهشگاه علوم فرهنگ اسلامی.
- طبرسی، احمد (۱۴۰۳ق). *الإحتجاج علی أهل اللجاج*. مشهد: نشر مرتضی.
- طوسی، محمد (۱۴۰۷ق). *تهذیب الأحکام*. تهران: دارالکتب الإسلامیه، ج ۶.
- عبدالله‌خانی، علی (۱۳۸۲). *نظریه‌های امنیت؛ مقدمه‌ای بر طرح‌ریزی دکترین امنیت ملی*. تهران: ابرار معاصر، ج ۱.
- عبدالله‌خانی، علی (۱۳۸۳). *نظریه‌های امنیت*. تهران: مؤسسه ابرار معاصر.
- عمید، حسن (۱۳۷۷). *فرهنگ فارسی عمید*. تهران: امیرکبیر، ج ۱.
- فراهیدی، خلیل (۱۴۱۴ق). *ترتیب کتاب‌العین*. قم: انتشارات اسوه، ج ۱.
- قرائتی، محسن (۱۳۸۷). *تفسیر نور*. تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، ج ۱.
- کریمی‌مله، علی؛ بابایی، اکبر (۱۳۹۲). *امنیت ملی از منظر امام خمینی*. تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- کلینی، محمد (۱۴۰۷ق). *الکافی*. تهران: دارالکتب الإسلامیه، ج ۵، ۷، ۱.
- کبیرمدنی، سید علیخان (۱۴۰۹ق). *ریاض‌السالکین فی شرح صحیفه سید الساجدین*. قم: دفتر انتشارات اسلامی، ج ۴.
- کلینی، محمد (۱۴۲۹ق). *الکافی*. قم: دار‌الحديث، ج ۹، ۴.
- لک‌زایی، نجف (۱۳۹۳). *امنیت متعالیه. سیاست متعالیه*، ۲(۵): ص ۷-۲۸.
- لک‌زایی، نجف (۱۳۹۴). *مکتب امنیتی متعالیه با نگاهی به اندیشه امام خمینی*. *آفاق امنیت*، ۸(۲۶): ص ۵-۳۹.
- لیثی واسطی، علی (۱۳۷۶). *عیون‌الحکم و المواعظ*. قم: دار‌الحديث.
- ماندل، رابرت (۱۳۷۷). *چهره متغیر امنیت ملی*. ترجمه پژوهشکده مطالعات راهبردی. تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳ق). *بحار‌الانوار*. بیروت: دار‌احیاء التراث العربی، ج ۷۵، ۲۳، ۲۸.
- مجلسی، محمدتقی (۱۴۰۶ق). *روضه‌المتقین فی شرح من لایحضره الفقیه*. قم: مؤسسه فرهنگی اسلامی کوشانپور، ج ۲.
- معین، محمد (۱۳۶۰). *فرهنگ فارسی*. تهران: امیرکبیر، ج ۱.
- مفید، محمد (۱۴۱۳ق). *الأمالی*. قم: کنگره شیخ مفید.
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۴). *تفسیر نمونه*. تهران: دارالکتب الإسلامیه، ج ۱۹، ۲، ۱۷، ۴، ۱۴، ۸.
- نوری، حسین (۱۴۰۸ق). *مستدرک‌الوسائل و مستنبط‌المسائل*. قم: مؤسسه آل‌البیت(ع)، ج ۳.
- واردی، سید تقی (۱۳۸۵). *علل و عوامل صلح امام حسن مجتبی(ع)*. *پاسدار اسلام*، شماره ۲۹۸.
- ویلیامز، پل‌دی (۱۳۹۰). *درآمدی بر بررسی‌های امنیت*. ترجمه علیرضا طیب. تهران: امیرکبیر.

Deutch, K.W. (1970). **Politics and Government**. Houghton Mifflin Company Press.

Passerin de'Entrev's, A. (1969). **The Notion of the State**. Oxford University Press.

Wolfers, A. (1952). National Security as an Ambiguous Symbol. *Political Science Quarterly*, 67(4):

P.481-502.